

PREKMURJE

1. Kako bi opisali lego in zgodovino Prekmurja?

Prekmurje (nem. *Übermurgebiet*) je nižinska pokrajina na skrajnem severovzhodnem delu Slovenije, ob meji z Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško, na levem bregu Mure, po kateri je tudi dobilo ime. Reka Mura je tisoč let delila Štajerce od Prekmurcev, čeprav je ime Prekmurje morda nastalo v Zagrebu, kjer so deželo sedanjega Prekmurja imenovali "terra transmurana" (ozemlje onstran Mure). Tako bi ta del slovenskega ozemlja lahko poimenovali tudi v Ljubljani. Nekateri ob pogledu na sedanji zemljevid Slovenije, ki je podoben kokoši, imenujejo Prekmurje kar "kokošja glava", ker je pač na vrhu Slovenije. Do leta 1919 je Prekmurje spadalo politično skoraj tisoč let pod Ogrsko, cerkveno pa je bilo do leta 1777, ko je bila ustanovljena nova škofija v Sombotelu (madž. Szombathely), razdeljeno na dve škofiji: gornje Prekmurje z Mursko Soboto je spadalo v madžarsko škofijo v Győru (nem. Raab), dolnje Prekmurje z Lendavo pa v hrvaško škofijo v Zagrebu.

2. Prekmurščina: jezikovni razvoj

Zagrebška škofija je že v 16., predvsem pa v 17. stoletju izdajala knjige v kajkavščini, ki je precej podobna prekmurskemu in južnoštajerskemu narečju. Te kajkavske knjige (Vramčeva Postilla, Varaždin 1586; Petretičevi Sveti Evangelijomi s kratkim katekizmom, Gradec 1651; Molitvene Knyisicze, Požun /Bratislava/ 1640 in pesmarice) so prinašali v dolnje Prekmurje duhovniki iz Zagreba, kjer so študirali. Četudi so takrat imenovali uradno kajkavščino "slovenski jezik", to ni bila prekmurščina, zato so v 18. stoletju začeli prekmurski evangeličani in katoličani, ki so sicer poznali kajkavske knjige, pisati knjige v "starem slovenskem jeziku", kakor so takrat imenovali prekmurščino, ki je tako postala knjižni jezik.

Najbolj znan evangeličanski pisatelj je Štefan Küzmič, ki je leta 1771 izdal prevod Nove zaveze ali "Testament Gospoda našega Jezusa Kristusa zdaj prvič preveden iz grškegana v stari slovenski jezik", kar je najdragocenejša stvaritev evangeličanov v

prekmurščini. Prvi in izjemno delaven katoličan, ki je izdal sedem knjig, je bil Mikloš Küzmič. Devet let po Štefanovem prevodu Nove zaveze, leta 1780, je Mikloš Küzmič, ki je sicer prevajal iz latinske vulgate na »stari slovenski jezik«, izdal nedeljske in praznične evangelije z naslovom "Svéti evangeliomi". Ta "stari slovenski jezik", ki sta ga oba Küzmiča napisala na naslovnici prevodov Sv. Pisma, bi naj pomenil jezik, ki je izhajal iz jezika, ki so ga pred prihodom Madžarov v Panonijo govorili panonski Slovenci in se je v svoji različici ohranil v Prekmurju, saj so se ostali »Slovenci« v osrednji Panonski nižini pomadžarili. Katoličani so v začetku hude madžarizacije v drugi polovici 19. stoletja in vse do druge svetovne vojne izdajali številne ponatise in tudi nove knjige, od začetka 20. stoletja in vse do druge svetovne vojne pa celo letni Koledar, mesečnik Marijin list in tednik Novine v prekmurščini.

Prekmurščina je bila v drugi polovici 20. in v začetku 21. stoletja zelo kvalitetno znanstveno predstavljena. Vilko Novak, ki je leta 1976 izdal "Izbor prekmurskega slovstva", je tudi pripravil "Slovar stare knjižne prekmurščine", ki je leta 2006 izšel pri Inštitutu za slovenski jezik pri ZRC SAZU na 948-ih straneh. Izšel je tudi zbornik mednarodnega znanstvenega srečanja "Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost" (438 strani) in lahko bi še naštevati. Mariborska akademika in slovenista Zinka Zorko in Marko Jesenšek sta prav tako na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru dala velik prispevek k ovrednotenju knjižne prekmurščine.

3. Kako je prišlo do dokončne priključitve leta 1920?

Četudi je prizadevanje za združitev prekmurskih Slovencev bilo navzoče že leta 1848, ko sta si avtorja programa Zedinjene Slovenije Matija Majar Ziljski in štajerski Slovenec Oroslav Caf prizadevala za združitev prekmurskih Slovencev z drugimi Slovenci, je bila ob koncu prve svetovne vojne ta želja v Ljubljani pozabljena. Ko sta ob koncu prve svetovne vojne, 13. 12. 1918, dva mlada Prekmurca, Mihael Kühar in Ivan Jerič, svojevoljno obiskala slovensko Narodno vlado, sta bila zgrožena, da tudi Josip Pogačnik, prvi predsednik slovenske vlade, ki ju je s svojimi "poverjeniki" ("ministri") sicer prijazno sprejel, ni pa vedel, kje se nahaja Prekmurje in ne, da tam živijo Slovenci. Edino dr. Lovro Pogačnik,

poverjenik za narodno obrambo, je od vseh članov Narodne vlade vedel, da obstaja Prekmurje.

Toda prekmurski katoliški duhovniki narodnjaki na čelu z Jožefom Kleklom in duhovniki iz sosednje Štajerske, predvsem dr. Anton Korošec, dr. Franc Kovačič in dr. Marija Slavič, ki je bil pri mirovni konferenci v Parizu jugoslovanski izvedenec za priključitev Prekmurjak Sloveniji, so storili vse, kar so zmogli, da bi bilo Prekmurje priključeno k Sloveniji. Matija Slavič je v francoščini objavil v knjigi natančno dokumentacijo z argumenti, zakaj naj bi Prekmurje pripadlo novi državi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Slavičeve nenadomestljive vloge v Parizu danes nihče ne postavlja pod vprašaj, saj bi bila brez njega oziroma njemu enako usposobljenega in zavzetega izvedenca za Prekmurje Trianonska mirovna pogodba glede Prekmurja drugačna. Po Trianonski mirovni pogodbi, ki je bila podpisana 4. junija 1920 v palači Grand Trianon v Versaju (Versailles) pri Parizu, je Ogrska izgubila Prekmurje, ki je pripadlo Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev. Žal je Porabje ostalo pod Madžarsko.

4. Vloga indelovanje duhovnikov oz. Cerkve

Obe cerkvi, Evangeličanska in Katoliška, sta s prekmurskim nabožnim in drugim slovstvom ter verskimi obredi uporabljali in posledično ohranjali prekmurščino. V času madžarizacije v drugi polovici 19. stoletja in pred prvo svetovno vojno pa Evangeličanska cerkev, ki med Slovenci v matični domovini ni imela evangeličanskih podpornikov, ni bila kos madžarizaciji. Katoliški duhovniki pa so v 19. stoletju vse bolj negovali povezavo z duhovniki lavantinske škofije iz Maribora in tako postali Slovenci v matični domovini vse bolj povezani. Imeli so tudi srečo, da je že Janoš Szily, prvi sombotelski škof, ki je leta 1777 povezal vse prekmurske Slovence v eno škofijo, podpiral in pospeševal izdajo knjig v razumljivem slovenskem (prekmurskem) jeziku. Večina prekmurskih duhovnikov pod vodstvom dr. Franca Ivanocyja (1913), murskosoboškega dekana, narodnega buditelja in voditelja ogrskih Slovencev, se je organizirano uprla madžarizaciji. Ivanocyjev krog duhovnikov je tudi po njegovi smrti ostal zvest svojemu voditelju. Posebno vlogo je po njegovi smrti odigral Jožef Klekl starejši, ki je bil duša prekmurskega katoliškega tiska pred in med prvo svetovno vojno.

5. Pomen škofa Slomška in celovške Mohorjeve

Zanimivo, da je Jožef Košič (+1867), župnik v Gornjem Seniku v Porabju, ki je bil med prvimi pomembnejši posvetni pisec v zgodovini prekmurskega slovstva, po Slomškovem delu "Blaže in Nežica v nedeljski šoli" vsaj delno priredil svojo vzgojno knjigo "Zobrisani Sloven in Slovenka med Mürov i Rábov" (Izobraženi Slovenec in Slovenka med Muro in Rabo).

Predvsem pa so Slomška, tudi po njegovi smrti, spoznavali prekmurski in porabski Slovenci po celovški Družbi sv. Mohorja, ki je naredila veliko korist pri ozaveščanju slovenstva in povezavi s Slovenci v matični domovini. Celovške mohorske knjige so imele dragoceno poslanstvo narodnega prebujanja v neprijaznih političnih razmerah stopnjujočega se madžarizacijskega nasilja v zadnjih desetletjih 19. stoletja. Ogrske oblasti so v mohorskih knjigah, njihovih naročnikih in zlasti poverjenikih videle enega največjih sovražnikov in so zlasti slednje, duhovnike in laike, predvsem učitelje, neusmiljeno preganjale. Četudi število naročnikov Mohorskih knjig v Prekmurju in Porabju ni bilo visoko (od 200 do 350 naročnikov), so v času ostrega madžarizacijskega raznarodovanja prinašale trdne moralne nauke ter ob njih in z njimi blagodejno vplivale na slovensko narodno obrambno delovanje in narodno prebudno ozaveščanje.